

“Droschak”
ORGANE
de la Fédération
Révol. Arménienne.

ԴՐՈՇԱԿ

Adresse :
13, rue Droschak
Redaction du
DROSCHAK
A. R. G. (Suisse)
GENÈVE
GENÈVE LIBRARY

“ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈՒԱԿԱՆ ԴԱՂՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ” ՕՐԳԱՆ

Ե Գ Ի Պ Տ Ա Յ Ի

(ԱՐՏԱՇԵՍ ՄԻՍԱԿԵԱՆ)

20/1 յունիս 97

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր (Սօֆիայի գիծ)

Կ. Պոլիս 5/17 յունիս 1897

Միտումը ԵՂԱՓՈՒԱԿԱՆ թանկագին ընկերը եւ հայրենասիրը: Դաճապէս կ'արտասանեք եւ կ'երկնուցեք երթալ ինչ շարժումս եր մեծ
իդէալներն իրագործելու:

Դաշնակցութիւնը իր ամենէն գործուն, ամենէն անձնէր, ամենէն ազնիւ եւ ամենուն սիրելի ընկերներէն
մէկն ալ կ'որսնցուցի: Երկար ու ցաւազին հիւանդութիւն մը յունիս 1-ին վերջ աւաւ եզրագոտեցի փոխոր-
կալից կեանքին Աղեքսանդրիոյ մէջ:

Արցունքները, որոնք կը թափուին սիրելիներու գերեզմանի վրան՝ շատ քիչ են, ընկեր, քու անշուք
շիրինդ ուսուցելու: Հեռու արցունքը . . . որ դուն չսիրեցիր: Քու յիշատակդ, միշտ կենդանի, ընկերնե-
րուդ մտիթարութիւնն ու երախտը պիտի ըլլայ, եւ անոնց գործերը քու փառքդ պիտի յաւերժացնեն:

Ա Ր Տ Ա Շ Ե Ս Մ Ի Ս Ա Կ Ե Ա Ն

(1875—1896)

Ո՛վ է այդ երիտասարդը, որ թէեւ ոչ այնքան ծանօթ
ինքն ալ կը բաժնէ սակայն, դախնիի
այն անսահման պսակը, լայսի այն
լայն ալիքը, որ կը դարձարէ Բար-
կէնի, Գնունիի եւ Սուրէնի խրոխտ
ճակատները ու կը յաւերժացնէ
իրենց իդէականացած հերոսի անուշ
դէմքերը:

Սուրէնի եւ Գնունիին հետ Մի-
սակեանը Սամաթիոյ յեղափոխա-
կան Երրորդութիւնը կազմեց:

Սամաթիացիներու զաւակ—թէ-
եւ Ալոյիլու բռնէրէ ծնած—բայց Սա-
մաթիոյ մէջ անցուց իր սրտանե-
կութիւնը եւ իր կրթութիւնն ա-
ռու վաղեմի յիշատակներով փա-
ռուր Սամուց Վարժարանին մէջ:

Իր ընկերները դեռ կը յիշեն այդ
խանդավառ պատանին, որ առեակ
մը պաշտում ունէր հայ ուսումնե-
րու համար:

Հին յիշատակները, անցեալը իր
մէջ չինեցին վերացական երազուն
հայրենասիրութիւն մը, որ աւելի
դրական, աւելի ամուր հիմարու վրայ պիտի կենար դէպ-
քերու եւ իրողութիւններու ազդեցութիւնով, ու զինքը
պիտի տանէր մինչեւ անձնագրութիւն

Դեռ դպրոցական սեղանին վրայ բախան իր գէժն հանեց
Գնունին, որուն յեղափոխական թունը հաւատքը, իրան-
դավառ խօսքերը առաջին օրէն դիւթեցին Միսակեանը:
Ի՞նչ հրճանքով, սկանակի երկիւղածութիւնով, սրտի արու-
փիւններով կը կարգայ Միսակեանը այն յեղափոխական
գրքոյններն ու թերթերը, որ Գնու-
նին կը բերէր կուտար իրեն:

Իր դպրոցական շրջանը աւար-
տելու մօտ՝ Դաշնակցութիւնը ար-
դէն դարձած էր իր վրանը Պոլսի
մէջ եւ Միսակեան Գնունիին մի-
ջոցաւ կը մտնէր անոր դրօշին ներ-
քեւ:

Հագիւ շրջանաւարտ՝ ազատ այլ-
եւս իր հոլին թռիչներուն հե-
տեւելու, վարժապետութիւնը նա-
խընտրեց, իր դպրոցի կեանքը շա-
րունակելու, թերեւս իր գաղափա-
րակիցներէն չզատելու եւ աւելի իր
զգացածը ուրիշներուն ալ հազոր-
դելու իրաւունքը եւ հաճոյքը վա-
յելելու համար:

Որքան նեղ թւեցաւ, սակայն,
այդ կեանքը այդ հագիւ քամա-
մեայ երիտասարդին. բուն զոր-
ժանէութիւն մը, անսահման ծրա-
գրբը, ո՛ւր պիտի կրնային սեղմել
կամ հաշուել իր նոր սկսած կեանքին
հետ, ուր ձեռնհասութիւն, երկաթի կամք, սառն գատող-
թիւն միայն կրնային հեռաւոր յաջողութիւն մը երաշ-
խաւորել իրեն:

Ա Ր Տ Ա Շ Ե Ս Մ Ի Ս Ա Կ Ե Ա Ն

հետ, ուր ձեռնհասութիւն, երկաթի կամք, սառն գատող-
թիւն միայն կրնային հեռաւոր յաջողութիւն մը երաշ-
խաւորել իրեն:

Հայն գործունէութեան ծարաւի՝ կը խորհի վեղարին մթութեան տակ գործել՝ ինչ որ իբրև աշխարհական չպիտի կրնար ընել. կը մտածէր ուղղակի խօսիլ ժողովուրդին՝ եւ կեղեցիի բնաին բարձունքէն, ուրկէ եկող խօսքերը այնքան ազդեցիկ են, ու այնքան տպաւորիչ:

Ու որ մը Արմաշի ճամբան ձեռք կ'առնէ Դպրեւանքը մտնելու եւ վարդապետ ձեռնադրելու համար Բայց քիչ ետքը աչքերուն վրայէն քողը վար կ'իջնայ. կը տեսնէ թէ այդ վանքի մթնոլորտին մէջ իր յեղափոխականի զգացումները փոխանակ սրւելու եւ անոնց մէջ ուժով շիղեր հիւսւելու, աւելի կը ժանգոտին, աւելի կը թուլնան միատիքական երազներու մէջ:

Չէ՛, ինքը երազներու հետ գործ չունէր. ժողովուրդին վէրքերը կային արիւնոտ, բարախուն ու տաք, որոնց վրայէն հարկ էր գուծի ու օգնութեան ձեռք մը անցնել: Անդին ժողովուրդ մը կար, ընդունակ, կեանքի ու յառաջադիմութեան հիւժով ակադձուն, որ նախնական բնազդներով միայն մղող ամբոխի մը ոճրագործ քմահաճոյքներուն, ու կամայականութեան տակ կ'այլասեռէր: Ու վանքին մթութիւններուն մէջ կրազնց զէնքերն, ու յեղափոխութեան կարօտը զգաց այնչափ ուժով, որ առտու մը նորէն նոյն ճամբով լռիկ մնջիկ ետ դարձաւ, Սամաթիա, իր ընկերներուն քով:

Իր ուղղութիւնը վերջնապէս գտած՝ Սուրէնի ու Գնունիի շնորհիւ իր հաւատքին մէջ զօրացած՝ կըսկսի գործի. իբր սամաթիացի, շատ մօտէն ճանչնալով իր թաղին երիտասարդութիւնը, անոնց լաւագոյններուն կը մօտենայ յեղափոխական գաղափարը տարածելու:

Սուրբեր կը կազմէ ու կը վարէ, «Դրօշակի» ընթերցումին շրջանակը կ'ընդլայնէ հետզհետէ:

Երկրորդական դերերու մէջ իր կատարեալ յաջողութիւնը, իր գործունէութեան եռանդոտ ու անձնէր բնատրութիւնը, մօտ էին զինքը աւելի կարեւոր դերերու առաջնորդելու՝ երբ դէպք մը այդ բանին արգելք կ'ըլլայ ու իր աւելի լայն գործունէութեան առջեւ առժամեայ վերջակէտ մը կը դնէ:

Աչքգեանի օրով մեռած Սահմանադրութիւնը, Իզմիրլեանի, այդ ԵՐԿԱԹ պատրիարքին միջոցով յարութիւն առած է: 95-ի տարեդարձը պիտի տօնուի Աղզ. Հիւանդանոցի պարտէզին մէջ:

Կատղած երգերը, կատղած ճառերուն կը յաջորդեն ու Հիւանդանոցին ձակատը ծածանող թիւրք դրօշակը վար առնելու եւ բզիկ բզիկ ընելու փորձեր կ'ըլլան:

Յանկարծ մէկը կը բարձրաբնայ ժողովուրդին մէջ, իր յորդող յուզումը հազիւ զսպելով:

Երիտասարդ մըն է ձուածեւ սիրուն դէմքով, որուն առնականութիւն կուտայ սրածայր մօրուք մը, Բագմութիւնը կը հաւաքուի, կը խտանայ շուրջը եւ հեւիհեւ կ'ունկնդրէ բանախօսին, որ այդ գլուխներու համր ու համաչափ ալեծփունքին առջեւ ու իր վրայ սեւեռած նայւածքներէն խելկորոյս՝ Սասունի կոտորածը կը նկարագրէ կրակէ բաւերով, յեղափոխութեան անխուսափելի պէտքը կը շեշտէ, վրէժի կոչ մը կ'ընէ ուժգին եւ զինուի կը յորդորէ:

Ծափահարութեան ու կեցցէներու փոթորիկի մէջ կ'աւարտի խօսքը:

Հրտօններու ուշադրութենէն չի վրիպիր սակայն ճառախօսը, որ Միսակեանն էր: Եւ կը հետապնդեն զինքը:

Բայց, ժողովուրդը իր շատ խորաթափանց բնազդներով կը նախազգայ վտանգը ու կը յաջողի զինքը փախցնել ու հետքը կորսնցնել:

Դանակցութիւնը դէպքին հետեւեալ օրը կ'իմանայ եղելութիւնը: Միսակեան բան մը չէր ըսած առաջընէ ընկերներուն իր ճառի մասին:

Միսակեանի այդ անփորձ քայլը վայրկեանի ոգեւորութեան ծնունդ՝ յեղափոխական գործիչի մը աններելի, որ կրնար իր ձերբակալումովը շատ տխուր հետեւութիւններու ծնունդ տալ, վստահութեան նւազում մը յառաջ կը բերէ ընկերներուն մէջ, իր նկատմամբ: Եւ Կեղր. Կօմիտէն կը թուղու զինքը իր երկրորդական դերին մէջ՝ սպասելով որ աւելի խոնհմ դառնայ ու աւելի գործադրող ընկերական կարգապահութեան: Այդ միջոցին Սամաթիոյ մէջ պաշտօն չգտնելով՝ Իզմիր կ'ուղեւորուի, ուրկէ նորէն Սամաթիա կը դառնայ, իր բոյնը, եւ ընկերներուն կրակի աշակցիլ լրջօրէն: Անոնք, մասնաւորապէս Սուրէն, շօշափելի փոփոխութիւն մը կը գտնեն իր վրան: Իր ճամբորդութիւնը, ուրիշ, նոր մարդերուն հետ չփուլմը, զինքը աւելի լրջացուցած, աւելի չրջահայեաց ըրած էին:

Այդ առիւթներն էր, որ կը կաղմէր Սամաթիոյ ենթակօմիտէն: Միսակեան՝ Սուրէնին առաջարկութեամբ անդամ կ'ընտրուի: Ենթակօմիտէն մէջ շուտով կարեւոր դիրք մը կը բռնէ: Խուճաբու վարումը, թաքստոցներ ճարելը եւ զէնքերու փոխադրութիւնը հիմա իր գլխաւոր դասընթացները կ'ըլլան: Իր բաժինն ունեցաւ նաեւ Սամաթիոյ պաշտպանութեան յատակագիծը պատրաստելու գործին մէջ, որուն հոգով սրտով փարեցաւ:

Օգոստոս 14-ի օրերը կը մօտենան. ահազին պատրաստութիւններ կը տեսնուին: Սամաթիան, մասնաւորապէս, անդուլ ու անդադրում գործունէութեան մէջ է: Մեր հիանալի տղաքը ռուսքի ծրարները ձեռուընին, անփոյթ, կ'անցնին ու կը դառնան, գիշերու: Միսակեան Ղուտ գործունէութիւն մը ցոյց կուտայ այդ միջոցին:

Օգոստոս 14-ը կուգայ վերջապէս. ընկերներն իր տունը, — որ արդէն ժողովատեղի եւ գլխաւոր թաքստոցներէն մէկն եղած է, — հաւաքւած են վերջին խորհուրդն ընելու: Միսակեան տկարացած չէ երբեք, կարծածէն աւելի պաղարիւն ու հաստատակամ կը ցուցնէ ինքզինքը:

Անակնկալ մատնութիւնով մը առտուն Գնունիի տունը կը պաշարուի, ու Գնունիի տան հետ Միսակեանի տունն ալ ներսն են իրենք, այդ երեք մեծ անձնագոհները, որոնց հետ միացած է ուրիշ հիանալի երիտասարդ մըն ալ, Հայկ Արապեան: Որոշւած յատակագիծը կը մնայ անիրագործելի. զինուորական շրթան կը բանտէ զիրենք տան մէջ: Կատղած առիւծներու պէս, որ վանդակի մը մէջ բանտարկւած են, այդ չորս կտրիճները բարկութենէն ինքզինքնին կ'ուտեն, որ չպիտի կրնան իրենց ծրագիրը կէտ առ կէտ գործադրել:

Տղոց անձնատուր չըլլալովը՝ շրթան հետզհետէ կը թանձրանայ ու կ'ամրապնդուի:

... Ժամը 6-ն է, հարսնիքին հետ հրախաղութիւնները կըսկսին: Ռուսերը Գնունիէն, Սուրէնէն, Միսակեանէն ու Արապեանէն նետուած՝ զինուորները շանսատակ կը փռեն, թիւրք ամբոխը լեղապատառ կը փախցնեն ու արձագանգը որոտումներուն՝ կերթա՛յ, Կեղրոնական Բանտին վրայէն թռչելով, Ոսկեղջիւրը կտրելով, կերթա՛յ, շատ հեռուները լսող փոթորիկի մը խուլ ու ահաւոր պայթումին պէս, խառնուի Պանքի եղբայր ռուսներու որոտքին, ու անոնց հետ բանալու նոր շրջան մը յեղափոխութեան պատմութեան մէջ:

Առասպել մը ինքնին կը թւի հիմա 18 երկա՛ր ժամերու այդ կռիւր, եւ կուողնները հնութեան փոյններէն դուրս պրծնող դիւցազներ:

Հերոս մը ինքը՝ Միսակեանն ալ, որ սպարտական պաղարկւնով, վերջին «մնաք բարովն» ալ կը զլանայ իր հօրը, մօրը, քոյրերուն, չի բաժնուիր իր ընկերներէն եւ մահուան համարյոյններուն մէջ կը նորոգեն այդ չորս քակրը մեծ ուխտ մը՝

Կեանքին ու կեանքին համար մահուան ալ ուխտը:

ԿՐԵՏԷԻ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կրետական խնդիրը նորից սկսում է տեղ բռնել դիւանագէտների սեղանի վրայ:

Ճիշտ է, որ Կրետէն վերջնապէս ազատել է սուլթանի աւազակ կառավարութեան ճանկերից. նրա իշխանութիւնը կը մնայ միայն անւանական, բայց դեռ մնում է վերջին դժուար հարցը՝ երկրի կառավարութեան ձևը: Կրետացի ապստամբները դեռ ևս յամառում են իրենց առաջնայ պահանջի վրայ, հրաժարում են միանգամից ընդունել Եւրոպայի առաջարկութիւնը. բայց պարզ է, որ պետութիւնները ըմբոստ կրետացիների ականջից քարշ տալով, նրանց վիզն են անցկացնելու վերջ ի վերջոյ եւրոպական լուծը:

Լրագիրների հաղորդելով, պետութիւնները ընդունել են վերջնապէս Ֆրանսիայի առաջարկութիւնները՝ Կրետական խնդրի լուծման մասին: Մնում է միայն եւրոպացի կառավարչի ընտրութեան հարցը: Յայտնի է նոյնպէս, որ Ֆրանսիայի կողմից այդ պաշտօնի համար առաջարկութիւն է եղել Զւիցերական Դաշնակցութեան նախկին նախագահ Նուա Դրօյին: Վերջինս, որ, հրապարակաւ Պարիզ, մերժել էր սկզբում կառավարչի ծանր պաշտօնը, դեռ ևս վերջնական պատասխան չի տւել Ֆրանսիայի նոր առաջարկութեան՝ գոնէ առժամայէս ուղևորել Կրետէ ու նրա քաղաքական կազմակերպութեան հիմքը դնել:

Աչքի ընկնող հանգամանքը այն է, որ այս անգամ կառավարչի պաշտօնի համար դիմում է լինում ոչ թէ գերմանական մանր պետութիւններին, — որոնց վրայ էր ընկած թագաժառանգների համար՝ թէև շնորհքով հարսնացուններ, բայց նոր ազատած երկիրների համար՝ անշնորհք կառավարիչներ հայթայթելու մենաշնորհը, — այլ մի չէզոք ազգի հասարակ անդամին, որը մի ժամանակ նախագահի պաշտօն էր վարում:

Այս ընտրութիւնը արդեօք թշնամութիւն է Ֆրանսիայի կողմից դէպի Գերմանիան, թէ վեց մեծ պետութիւնները յատուկ նպատակներ ունին դրա վերաբերեալ, միևնոյն է մեզ համար: Մեր տեսակէտից նշանակութիւն ունի այն հանգամանքը, որ Նուա Դրօն, իբրև զւիցերական Դաշնակցութեան նախկին նախագահ, կաշնատի, բնականաբար, Կրետէի քաղաքական դրութիւնը դնել նոյն հողի վրայ, որի վրայ կանգնած է այսօր իր հայրենիքը:

Կրետէի մէջ խաղաղութիւն հաստատելու պայմանները հասկանալու համար, արժէ մի ընդհանուր հայեացք ձգել եւրոպական զանազան պետութիւնների ընթացքի վրայ, որ նրանք բռնել են իրենց հպատակ տարբեր ազգութիւնների նկատմամբ:

Ի՞նչն է պատճառը, որ մինչդեռ Զւիցերական ազգկազմող գերմանացին, Ֆրանսացին, իտալացին. մոռացել են իսպառ իրենց ծագումը. մինչդեռ Միացեալ-Նահանգների հպատակները ոչ անգլիացի են, ոչ Ֆրանսացի, ոչ իտալացի, ոչ գերմանացի, այլ պարզապէս քաղաքացի. մինչդեռ անգլիահպատակ բազմութիւ, բազմալեզու ազգութիւնները, աշխարհիս չորս ծայրը ցրած, կուլտուրական բոլոր աստիճանների վրայ կանգնած, այսօր ըլուտանում են անգլիական տիրապետութիւնը (բացի, ի հարկէ, Իրլանդայից, որի դիրքը բացառիկ է), չնայելով որ անգլիացիք սրով ու կրակով են հաստատել իրենց իշխանութիւնը: Ի՞նչն է պատճառը, որ, ընդհակառակը, Ռուսաստանի, Աւստրիայի մեծ և փոքր ազգութիւնների կողմից անդուլ բողոքներ են լսում. ինչո՞ւ այդ երկիրներում մշտապէս վառ է մնում ազգային թշնամութեան խնդիրը: Պատճառը շատ պարզ է: Աւստրիայում գերիշխող գերմանական տարրը իր զազրելի կեղծ հայրենասիրութեամբ ձգտում է ճնշել միւսներին և գերիշխող դեր խաղալ միշտ: Ռուսական բռնակալութիւնը, թաթը բարձրացրած իր հպատակ բազմազան ազգերի գլխին, ստիպում է նրանց բոլորին՝ Միբիրից սկսած մինչև Լեհաստան, Պետերբուրգից՝ Վովկաս, Լապլանդիայից՝ Ուկրայինա, Օստգէյից՝ Թուրքաստան մոռանալ իրենց սովորութիւնները, աւանդութիւնները, օրէնքները, իրենց լեզուն, մտածել միատեսակ, ապրել այն օրէնքներով, որոնք ամփոփւած են արդարութեան մարմնացում հռչակած «УВОДЪ ЗАКОНОВЪ» (Օրէնքների ժողովածու) գրքի մէջ, ղեկավարել այն բարոյական սկզբունքներով, որ մշակւած են ժանդարմների ու ոստիկանների սրբազան խորհրդարաններում:

Իսկ եթէ Անգլիայում, Ամերիկայում, Զւիցերիայում մենք հանդիսատես չենք լինում ազգութիւնների ընդհարումներին, դրա պատճառը այն ընդարձակ քաղաքական արտօնութիւններն են, որ վայելում են բոլոր քաղաքացիները, այն տեղական լայն ինքնավարութիւնն է, որով ամենից շատ օժտւած է Զւիցերիան, ուր ինքնուրոյն են ոչ միայն Դաշնակցութիւնը կազմող կանտոնները, այլ և կանտոնների քաղաքները, գիւղերը, թաղերը և ուր ընտրւած Կեդրոնական իշխանութիւնը խաղում է շատ սահմանափակ դեր:

Իայց պէտք է ինկատ առնել, որ Կրետէի կուրը պարլամենտական, ընտրողական պայքար չէ, ինչպէս դա տեղի է ունենում Աւստրիայում. բռնակալութեան ճնշում չէ այլևս, մի խումբ կեղտոտների արշաւանք չէ, ինչպէս Ռուսաստանում: Այնտեղ արիւնքների արշաւանքների վրայ, դէմ առ դէմ կանգնած են երկու

ազգութիւններ, ոտից ցգլուխ զինւած, սպասելով յարմար առիթի՝ նորից յարձակելու իրար վրայ և մէկ մէկի արիւնը խմելու: Եւ եթէ Աւստրիայի, Ռուսաստանի նման քաղաքակիրթ կոչւած երկիրներին անհրաժեշտ է տեղական ընդարձակ ինքնավարութիւնը, ապա որքան դա բաղձալի է Կրետէի համար, ուր յոյները պատրաստուում են դարերի ընթացքում քաշկրտած ստրկութեան շղթաների վրէժը լուծելու, ուր տաճիկ ազգաբնակութիւնը, որ վաղեմի արտօնութիւնների փշրանքներից կպչելով, խայտառակ գործիք էր դարձել սուլթանների ձեռքում, — այժմ կորցրած տեսնելով իր մեծ երեւակայած արտօնութիւնները, կատաղել ընդդիմագրութեան է ձեռնարկում յոյների դէմ:

Կրետական գործերի ներկայ ծանր պայմաներում միակ միութեարականը Նուսմա Իրոյի Կրետէի ընդհանուր կառավարչի պաշտօնն ստանձնելը կը լինի:

Երկու ազգերի լարւած դրութիւնը թուլացնելու և հետզհետէ իսպառ ոչնչացնելու համար, հարկաւոր է ո՛չ միայն արտաքին, չէղոք ուժ, այլ և անհրաժեշտ է մտնել որքան կարելի է ընդարձակ համայնական, շրջանական (ուայօնական) ինքնավարութիւն և սրանցից կազմւած դաշնակցութիւն: Ամէն մի ուայօն, որ համացեղ ազգաբնակութիւն է կազմում — թո՛ղ ունենայ իր սեփական կարգերը՝ իր մտաւոր ու բարոյական զարգացման համեմատ: Մտաւոր զարգացման պահանջները շատ տարբեր են — թո՛ղ իւրաքանչիւրը իր կարիքների համաձայն իր ուժերով տանի դպրոցական կամ առհասարակ մտաւոր ընդհանուր զարգացման գործը: Բարոյական հասկացողութիւնները, դատարանական կարգերը իրար հակառակ են — թո՛ղ իւրաքանչիւրը ունենայ իր սեփական դատարանը: Արդիւնագործութեան զարգացումը առաջ բերելու համար, թո՛ղ իւրաքանչիւր ուայօն առանձին, կամ հարեւանների հետ համաձայնելով, շինեն ճանապարհներ, ստեղծեն այլ դիւրութիւններ և այլն... Կեդրոնական կառավարութեան միջամտութիւնը այս տեսակ գործերի մէջ անպատճառ դժգոհութիւն կը յարուցանի երկրի այս կամ այն մասի մէջ: Նրան կը մնայ առայժմ զբաղել այն ընդհարումներով, որ կարող են տեղի ունենալ զանազան շրջանների կամ սրանց պատկանող անհատների մէջ:

Սրանով միայն հնարաւոր է նւազեցնել յոյների ու տաճիկների թշնամական ընդհարումները, սրանով միայն կարելի է հաշտութիւն առաջ բերել դարերով իրար արիւն խմող երկու բանակների մէջ, պարզել այն համերաշխութիւնը, որ կայ ընդհանրապէս աշխատաւոր ժողովուրդների մէջ, սրանով միայն կրետացիները, աւելորդ կը գտնեն սուրը, հրացանը և մշտական պատերազմի դաշտ ներկայացնող կղզին կը դարձնեն վերջապէս աշխատանքի դաշտ:

Հեռագրական վերջին լուրերին նայելով, Նուսմա Իրօն

կը համաձայնի Կրետէի մէջ կառավարութիւն հաստատելու գործն իր ձեռքն առնել միայն այն պայմանով, որ պետութիւնները թոյլ տան իրեն մտնել այնտեղ դաշնակցական կազմակերպութիւն:

Կը համաձայնեն արդեօք պետութիւնները Իրօյի պահանջին, թէ պառաւ խնամակալների գձուձ հաշիւներով աւելի կը խանգարեն Կրետէի խաղաղացման գործը, այդ կը տեսնենք մօտիկ ապագայում:

Ն Ա Մ Ա Կ Ա Ֆ Ի Ո Ն - Գ Ա Ր Ա Յ Ի Ս Ա Ր Ի Ց

8/20 մայիս 97

Մեր քաղաքը եօթը հազար տունէ բաղկացած կառավարչութիւն մըն է, որուն հազար տունը միայն հայ է, իսկ մնացած վեցհազարը ամբողջ թիւրք, մէկ երկու ալ պանդուխտ յոյն ընտանիք կայ: Գալով շրջականերուն թէ դիւղերը և թէ դիւղաքաղաքները ամբողջովին թըքարնակ են. և ո՛չ մէկ հայու գիւղ կայ:

Մեր թիւրքերը իրենց միլիտանտութիւնով ու բարբարոսութիւնով կրնան մրցիլ ուրիշ ամէն տեղի թիւրքերու հետ. նախատինք, հայհոյանք, սպառնալիք միշտ կը տեղան հայերու գլխին: Կառավարութիւնն ալ միշտ կը պաշտպանէ անոնք և երբ առաջնորդական տեղապահի փոխանորդը կը բողոքէ խուժանին վայրենի արարքներուն դէմ, միւթէսարեֆը, որ Համիտին ամենահաւատարիմ շուներէն մէկն է, ամենեւին ականջ դնել չ'ուզեր և ՚՛կը պատերազմէ, չեն ըներ՝ պատասխանը տալով կը ճամբէ բողոքողը: Ինքը քաղաքին ապահովութեան երբեք ուշ չի դնել, այս մասին քանիցս պաշտօնապէս ծանուցագիր (թագրիր) գրուեցաւ Թադ Խորհուրդի կողմէ, բայց իզուր. մինչև հիմա արդիւնք մը չ'ունենալէ զատ, անկարգութիւնները կը շարունակւին: Այս անգամ նորէն վատութիւն մը մտածեց, որ պէսզի իր հնարած չարութեան շնորհիւ իրեն եղած արդարացի բողոքներուն ձայնը խեղդէ: Զատկէն առաջ Պատրիարքարանէն, ինչպէս ամէն գաւառներ, նոյնպէս ալ հոս, շրջաբերական եկած էր, կարօտեալներու համար դրամ հանգանակելու: Այս շրջաբերականի հիման վրայ սկսան հանգանակել. մինչև այսօր 500 ոսկի եղաւ և այս դրամէն գանձւած 300 ոսկին Զատկէն ետքը խրկեցին Պատրիարքարան և մնացածն ալ գանձելով պիտի խրկէին: Միւթէսարեֆը չգիտնալ ձեւացնելով շատոնց ի վեր Պատրիարքարանի կողմէ ձեռնարկւած և ամէն կողմ շրջաբերականներով հաղորդւած այս հրահանգը, թւականէս երեք օր առաջ պաշտօնադրով մը կը հարցնէ Թադ Խորհուրդին. ՚՛կսեցի որ ժողովուրդէն դրամ կը հաւաքէք եղեր, որուն հրամանով և ՚՛նչ նպատակով, և գանձւածը որքան է, դադրեցուցէք հանգանակութիւնը, գանձւած դրամը պահեցէք, և պէտք եղածը հաղորդեցէք կառավարութեան: Զմոռնամ ըսելու, թէ միւթէսարեֆէն եկած այս պաշտօնական գրութիւնը մայիս 1 թւակիր էր, բայց մայիս 3-ին կը սրբի Թադ Խորհուրդին, որովհետև սա մայիս 3-ին դարձեալ բողոք աւած էր կառավարութեան, շարունակուող անկարգութիւններուն համար: Միւթէ-

ազգութիւններ, ոտից ցգլուխ զինւած, սպասելով յարմար առիթի՝ նորից յարձակելու իրար վրայ և մէկ մէկի արիւնը խմելու: Եւ եթէ Աւստրիայի, Ռուսաստանի նման քաղաքակիրթ կոչւած երկիրներին անհրաժեշտ է տեղական ընդարձակ ինքնավարութիւնը, ապա որքան դա բաղձալի է Կրետէի համար, ուր յոյները պատրաստուում են դարերի ընթացքում քաշկրտած ստրկութեան շղթաների վրէժը լուծելու, ուր տաճիկ ազգաբնակութիւնը, որ վաղեմի արածնութիւնների փշրանքներից կպչելով, խայտառակ գործիք էր դարձել սուլթանների ձեռքում, — այժմ կորցրած տեսնելով իր մեծ երեւակայած արածնութիւնները, կատաղել ընդդիմագրութեան է ձեռնարկում յոյների դէմ:

Կրետական գործերի ներկայ ծանր պայմաններում միակ միութեամբ կանգնելու նույն Դրոյի Կրետէի ընդհանուր կառավարչի պաշտօնն ստանձնելը կը լինի:

Երկու ազգերի լարւած դրութիւնը թուլացնելու և հետզհետէ իսպառ ոչնչացնելու համար, հարկաւոր է ո՛չ միայն արտաքին, չէղոք ուժ, այլ և անհրաժեշտ է մտցնել որքան կարելի է ընդարձակ համայնական, շրջանական (նայոնական) ինքնավարութիւն և սրանցից կազմւած դաշնակցութիւն: Ամէն մի ուայօն, որ համացեղ ազգաբնակութիւն է կազմում — թող ունենայ իր սեփական կարգերը՝ իր մտաւոր ու բարոյական զարգացման համեմատ: Մտաւոր զարգացման պահանջները շատ տարբեր են — թող իւրաքանչիւրը իր կարիքների համաձայն իր ուժերով տանի դպրոցական կամ առհասարակ մտաւոր ընդհանուր զարգացման գործը: Բարոյական հասկացողութիւնները, դատարանական կարգերը իրար հակառակ են — թող իւրաքանչիւրը ունենայ իր սեփական դատարանը: Արդիւնագործութեան զարգացումը առաջ բերելու համար, թող իւրաքանչիւր ուայօն առանձին, կամ հարեւանների հետ համաձայնելով, շինեն ճանապարհներ, ստեղծեն այլ դիւրութիւններ և այլն... Կեդրոնական կառավարութեան միջամտութիւնը այս տեսակ գործերի մէջ անպատճառ դժգոհութիւն կը յարուցանի երկրի այս կամ այն մասի մէջ: Նրան կը մնայ առայժմ զբաղւել այն ընդհարումներով, որ կարող են տեղի ունենալ զանազան շրջանների կամ սրանց պատկանող անհատների մէջ:

Սրանով միայն հնարաւոր է նւազեցնել յոյների ու տաճիկների թշնամական ընդհարումները, սրանով միայն կարելի է հաշտութիւն առաջ բերել դարերով իրար արիւն խմող երկու բանակների մէջ, պարզել այն համերաշխութիւնը, որ կայ ընդհանրապէս աշխատաւոր ժողովուրդների մէջ, սրանով միայն կրետացիները, աւելորդ կը գտնեն սուրը, հրացանը և մշտական պատերազմի դաշտ ներկայացնող կղզին կը դարձնեն վերջապէս աշխատանքի դաշտ:

* *

Հեռագրական վերջին լուրերին նայելով, նույն Դրոն

կը համաձայնի Կրետէի մէջ կառավարութիւն հաստատելու գործն իր ձեռքն առնել միայն այն պայմանով, որ պետութիւնները թող տան իրեն մտցնել այնտեղ դաշնակցական կազմակերպութիւն:

Կը համաձայնեն արդեօք պետութիւնները Դրոյի պահանջին, թէ պառաւ խնամակալների գձուձ հաշիւներով աւելի կը խանգարեն Կրետէի խաղաղացման գործը, այդ կը տեսնենք մօտիկ ապագայում:

Ն Ա Մ Ա Կ Ա Ֆ Ի Ո Ն - Գ Ա Ր Ա Յ Ի Ս Ա Ր Ի Ց

8/20 մայիս 97

Մեր քաղաքը եօթը հազար տունէ բաղկացած կառավարչութիւն մըն է, որուն հազար տունը միայն հայ է, իսկ մնացած վեցհազարը ամբողջ թիւրք, մէկ երկու ալ պանդուխտ յոյն ընտանիք կայ: Գալով շրջականերուն թէ դիւղերը և թէ դիւղաքաղաքները ամբողջովին թրքաբնակ են. և ո՛չ մէկ հայու գիւղ կայ:

Մեր թիւրքերը իրենց մոլեռանդութիւնով ու բարբարոսութիւնով կրնան մրցիլ ուրիշ ամէն տեղի թիւրքերու հետ. նախատինք, հայհոյանք, սպառնալիք միշտ կը տեղան հայերու գլխին: Կառավարութիւնն ալ միշտ կը պաշտպանէ անոնք և երբ առաջնորդական տեղապահի փոխանորդը կը բողոքէ խուժանին վայրենի արարքներուն դէմ, միւթէսարէֆը, որ Համիտին ամենահաւատարիմ շունբրէն մէկն է, ամենեւին ականջ դնել չ'ուզեր և յիւր պատիրենք, չեն ըներ՝ պատասխանը տալով կը ճամբէ բողոքողը: Ինքը քաղաքին ապահովութեան երբեք ուշ չի դներ, այս մասին քանիցս պաշտօնապէս ծանուցագիր (թագրիր) գրեցաւ Թադ. Խորհուրդի կողմէ, բայց իզուր. մինչև հիմա արդիւնք մը չ'ունենալէ զատ, անկարգութիւնները կը շարունակւին: Այս անգամ նորէն վատութիւն մը մտածեց, որ պէսզի իր հնարած չարութեան շնորհիւ իրեն եղած արդարացի բողոքներուն ձայնը խեղդէ: Զատկէն առաջ Պատրիարքարանէն, ինչպէս ամէն գաւառներ, նոյնպէս ալ հոս, շրջաբերական եկած էր, կարօտեալներու համար դրամ հանգանակելու: Այս շրջաբերականի հիման վրայ սկսան հանգանակել. մինչև այսօր 500 ոսկի եղաւ և այս դրամէն գանձուած 300 ոսկին Զատկէն ետքը խըրկեցին Պատրիարքարան և մնացածն ալ գանձելով պիտի խրկէին: Միւթէսարէֆը չգիտնալ ձեւացնելով շատոնց ի վեր Պատրիարքարանի կողմէ ձեռնարկուած և ամէն կողմ շրջաբերականներով հաղորդուած այս հրահանգը, թւականէս երեք օր առաջ պաշտօնապարով մը կը հարցնէ Թադ. Խորհուրդին. յետեցի որ ժողովուրդէն դրամ կը հաւաքէք եղեր, որուն հրամանով և ի՞նչ նպատակով, և գանձածը որքան է, դարեցուցէք հանգանակութիւնը, գանձուած դրամը պահեցէք, և պէտք եղածը հաղորդեցէք կառավարութեան: Զմոռնամ ըսելու, թէ միւթէսարէֆէն եկած այս պաշտօնական գրութիւնը մայիս 1 թւակիր էր, բայց մայիս 3-ին կը տրւի Թադ. Խորհուրդին, որովհետև սա մայիս 3-ին դարձեալ բողոք տւած էր կառավարութեան, շարունակուող անկարգութիւններուն համար: Միւթէ-

սարիճը դիտմամբ մայիս 1 թվականը կը ղնէ իր գրուածեան վրայ, որպէսզի պատասխանատու բռնէ Թաղ, Խորհուրդը, թէ ինչո՞ւ երեք օրէ ի վեր պատասխան տւած չեն իրեն: Թաղ Խորհուրդը ծանուցագրով մը կը պատասխանէ թէ՛ Պատրիարքարանի պաշտօնական Տրամանով Զատիկէն առաջ սկսան ինպատ կարօտեալներուն դրամ հաւաքել, թէ՛ այս բանը հանգանակութիւն չէ այլ աղքատներու և որբերու համար Զատիկական տօնի առթիւ ողորմութիւն է. մինչև հիմա հասոյթը 500 ոսկի եղած է և ասկէ գանձուած 300 ոսկին անցեալները խրկած է Պատրիարքարան և մընացածն ալ հաւաքելու վրայ են: Իսկոյն այս մասին պաշտօնապէս բողոքեցին Պրուսայի կուսակալին և Պատրիարքարան:

Վերջին ժամանակներս ապահովութիւնը բողոքովին վերցած է. գիւղերը անուտուրի գնացող հայերը, որ ստիպւած են տաճկական թաղերէ անցնել, կը քարկոծւին ու կը ծեծւին: Այս տեսակ դէպքեր այն աստիճան շատցան, որ մեր «մեծ աղաները» իրենց թրմութենէն սթափելով՝ վերջերս պաշտօնապէս բողոքեցին միւթէսարիճին, բայց արդիւնք մը չունեցաւ և բողոքի ներկայացումէն երեք-չորս օր ետքը նորէն՝ իրենց այգիներէն վերադարձող քանի մը հայեր քարկոծեցան ու մեկուն ալ աչքերը հանեցին թիւրքերը:

Նամակս գրած միջոցին նոր լուր մը առի. հայուն մէկը գիւղէն վերադարձած պահուն՝ ճամբան քանի մը թիւրք աւազակներ զինքը կը վերաւորեն և կը կողովանեն. այժմ վիրաւորեալը իրեն սունը պահած է եղբւր մանրամասնութիւններ կը պակսին:

Ցածկի փողոց բնակող հայու մը պզտիկ աղջկան, իրեն դրացի թիւրք կինը թոյնով թաթխած շաքար կուտայ. պզտիկ աղջիկը չգիտնալով կ'առնէ մօրը կը բերէ և կը պատմէ, թէ դրացի թիւրք կինէն առած է: Մայրը կը տեսնէ, որ շաքարը տարբեր գոյն մը ունի, կը հասկնայ թէ թոյն կայ և կ'երթայ դրացի թիւրք կնոջ կը հարցնէ պատճառը: Թիւրք կինը համարձակ կը պատասխանէ. «Պիղ օնու սօգաղա ասթարը, չօճուղա վէրմէտիք» (մենք ան փողոց նետեցինք, աղջկան չաւինք): Խեղճ հայ ընտանիքը վախէն կը ստիպուի ուրիշ փողոց փոխադրել իր տունը: Քանի որ այս միւթէսարիճը հոս է, կոտորածի երկիւղ կայ միշտ. նպատակը պարզ է. կ'ուզէ անօթի փորը կշտացնել, վերջին ծայր կաշառակեր, ստոր բնութեամբ արարած մը. շուկայի հայ խանութպաններէն ապրանք կ'առնէ, դրամը չի տար. հայը եթէ յանդգնի առնելիքը պահանջել՝ իսկոյն կը վռնտէ. «Պարտք չունիմ, կորսէ՛»:

Յունական պատերազմին պատճառով մեր քաղաքը զինուորական շարժումներու կեդրոն եղած է. հեռուոր անկիւններէ ըկած զինուորներ երկաթուղով Խզմիտ կը խրկուին: Հաւաքուած զինուորները միացած տեղական խուճանին և քաջալերուած տեղական կառավարութենէն՝ իրենց սովորական բարբարոսութիւնները կ'ընեն: Մէկ քանի օր առաջ գիշեր մը քանի մը զինուոր հայու մը դուռը կը գարնեն. տունէն հասկնալով թէ զօրք է, չեն բանար. թիւրքերը բռնի կը մշտնան. տանաբերը հոն չգտնալով՝ կ'ուզեն տանտիկնոջ պատիւը բռնաբարել. կինը օգնութիւն կը պուայ և հանած ազմուկէն դրացիները դուրս կը թափին: Զինուորներէն մէկը սեղանովէն վեց կրակ կ'ընէ վախցը-

նելու համար, բայց գնդակները և ոչ մէկու վնաս կը հասցնեն: Նոյն միջոցին հայուն մէկը փոխադարձաբար կրակ ընելով՝ զինուորները օտար զէնքի ձայնէն սարսափած՝ կը փախչին ու խեղճ կինը կ'ազատի: Կառավարութիւնը կ'իմանայ, բայց մտքէն չ'անցընէր բան մը ընել:

Ինչպէս ամէն տեղ, հոս ալ կառավարական պաշտօնեաները բանակին պէտք եղած ձիերը ժողովուրդէն գնեցին, առանց դրամ վճարելու, ըլլայ հայ, ըլլայ թիւրք: Ո՞վ կրնայ բողոքել և որո՞ւ բողոքել: Զինուորներուն խեղճութիւնը կատարեալ է հեռու տեղերէ գալով, ոտքերնին ուռած, շատեր հիւրընդացած և քանիներ ալ ճամբան մեռած են: Բայց այս կոյր մոլեռանդները բողոքել չեն գիտեր, միշտ իրենց վիզը կը ծռեն ու թէև շան պէս քաղցած՝ աղօթք կը կարգան իրենց մէկ հատիկ աւազակապետ Համիտին համար: Զօրքին մէկ մասը, չնայելով իր խեղճութեան, հրաժանատար փաշային բացարձակապէս կը յայտարարէ թէ՛ այստեղի կեանքները պէտք է ջարդեն և ետքը երթան պատերազմի. սակայն փաշայի սպառնական խօսքերուն առջև՝ տեղի կուտան: Մէկ քանիներ ալ մարթինին առնելով կը փախին լեռները՝ աւազակութեան. և այսօր այս պատճառով ճամբաներու վրայ ապահովութիւնը բարոյովին վերցած է:

Երբ թիւրք խուճանը բացեցիբաց ջարդի սպառնալիքներ կը թափէ խեղճ հայ ժողովուրդին պիտուն, աս ալ, ընդհակառակը, բողոքովին անտարբեր, մտքէն չ'անցնէր ինքնապաշտպանութեան միջոցներուն վրայ խորհիլ: Անհոգ և պաղարիւն՝ ձեռքերը ծալած կը նստի. թերևս, յիմարաբար, կը կարծէ թէ ինքը միայն զերծ պիտի մնայ սուլթանի գաղանային բարբարոսութիւններէն. թափած անմեղ արիւնը զինքը չի սարսափեցնէր, ոչ խարի պէս մորթուելէ ամենևին չի սոսկար, կարծես:

Կառավարութեան և խուճանին այս ընթացքին հանդէպ մեր «աղաներուն» բռնած ուղղութիւնը կը սոսկացնէ մարդս: Ամէն ազնիւ զգացում իրենց անձնական գձուձ շահերուն զոհած, իրենց կեանքը ուրիշ հազարաւոր կեանքերէ շատ վեր դասելով կը դիմեն այնպիսի դաւաճանութիւններու, որոնց նոյն իսկ կարելի չէ անհական մը տալ: Թող ուսմիկ ժողովուրդը մեռնի, թող կողպուտի, թող փճանայ, կը համակերպին, բաւական է, որ իրենց կեանքերը ապահովութեան մէջ ըլլան: Եւ հիմա ալ ճիշտ այդ ուղղութեան հետևելով, կ'առաջարկեն Աֆիօն-Գարահիսարի երիտասարդներուն, որ թիւրքին կամուտը զինուոր գրին: Ծայրայեղ նենգութեան, սարսափելի անամօթութեան և ահաբեկի ծառայամուտութեան խառնուրդէն գոյացած այս գաղափարը միայն կը պակսէր մեզ: Հայ կամաւորներ տալ թիւրք բանակին, Կրետական դատը ջանջախելու համար, որպէսզի կառավարութեան առջև իրենց պատիւը բարձրանայ և կարողանան 40-50 հոգիի անմեղ արիւնովը իրենց խայտառակ կեանքերը գնել: Բայց մեր երիտասարդները շատ լաւ պատասխան մը կուտան այս միտքը յղացողներուն. «Մենք պատրաստ ենք երթալու, եթէ ձեր զաւակներէն մէկը և կամ ձեր մէջէն մէկը մեզի առաջնորդ ըլլայ» կամ «Եթէ դուք երթալ կ'ուզէք, գացէք, ասպարէզը բաց է, մենք չենք երթալ»:

Ահա ճիւղաղներ, որոնք հակառակ այնչափ անգին զոհերու, հակառակ իրենց շուքը ինկած անձուէրներու

Ա Պ Ս Տ Ա Մ Բ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՕՏՐԻՆԻ (ԱՂԻՍԱՆՈՒՊՈՂԱՍԻ) ՆԱՀԱՆԳԻՆ ՄԷՁ

Օտրինեան նահանգի պուլլարներու դատը պաշտպանող «Ստրանջա» յեղափոխական ընկերութեան համանուն թերթէն կը քաղենք հետագայ ուրախառիթ տեղեկութիւնները, որոնք տակաւին արձագանգ չեն գտած եւրոպական լրագրութեան մէջ:

Ապրիլ 26-ին (հ. տ.) Սարմաշիկ գիւղի մօտ յայտնեցան ապստամբներու խումբ մը՝ կազմած տեղացի դժգոհներէն: Խումբը կը դիմէ դէպի Փոքր-Թրնոզա և հետզհետէ կը բազմանայ:

— Երկու խումբ, որ Լոզենկրատ կը դիմէին, ընդհատում ունեցան թիւրք ոստիկաններու հետ, վերջիններս կորուսաներ ունեցան:

Յոյները կը համակրեն շարժումին:

— Ապստամբները Փլաց գիւղին մօտ կռիւ ունեցան թիւրք ոստիկաններու հետ, որոնցմէ չորսը սպաննեցան:

— Լոզենկրատի մօտ արհնահազեղ կռիւ տեղի ունեցաւ թիւրք զինուորներու և ապստամբներու միջև. ասոնցմէ չորս վիրաւոր և ութ հոգի գերի բռնուած:

Լուրեր կը պատին ընդհանուր ապստամբութեան մասին: Օտրինի մէջ (Ա. Պոլիս) բազմաթիւ խուզարկութիւններ կատարուած են:

— Տեղացիներու ապստամբութիւնը սաստիկ կատղեցուցած է Օտրինի իշխանութիւնը: Խուզարկած են բոլոր յոյն ու պուլլար եկեղեցիներն ու դպրոցները: Արիֆ փաշան մայիս 12-ին Լոզենկրատ գնաց. 800 զինուոր Մուստաֆա փաշա հասան: Ահ ու սարսափ կը տիրէ ամէն տեղ. զօրքը կ'աւերէ, կը սպաննէ, կը բռնաբարէ:

— Արիֆ փաշան, իբրև զինուորական ընդհանուր նահանգապետ, իր վրայ առաւ ապստամբները նւաճելու գործը: Ապստամբները զինաթափ ընելու համար, կուրս տան պուլլարներ կը քշեն զօրքի առջևէն:

— Արիֆ փաշան կը ջանայ գիւղացիները համոզել, որ չհետևին ապստամբներու օրինակին: Սուլթանի անունով կը խոստանայ բարենորոգումներ մտցնել:

— Վճարներ թէ՛ ապստամբները աւերած են չորս թիւրք գիւղ, իբր վրէժ թիւրքերուն ձեռքով քրիստոնեաներու աղբիւրները թունաւորուած ըլլալուն:

Ն Ի Ի Ր Ա Տ Ի Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ մէջ ստացուած են. Ժնև՝ Բ-ից 110 ֆր. Բ. քաղաքի մի խումբ հայ ուսանողներից 100 ուրբ. Ստարա-Չագորա—Հրաբուխ 80 լև:

ՎԻՃԱՊ Կեդրոնական կոմիտէն ստացած է. ձ Բ. 15 դհ, Կապ 10 դհ, Սէր 10 դհ, Կախաղան 17 դհ, Մատթէոս 10 դհ, Արծիւ 5 դհ, Երեք բարեկամներ 120 դհ, Հեղինակ 10 դհ, Տ Բ 20 դհ, Արէս 20 դհ, Վիրաւոր 5 դհ, Ս Եղիա 10 դհ.

Նոյն կոմիտէն ստացած է. Բարբերդէն՝ Ա. Տ. Ե. 47 դհ, Ա. Ս. 54 դհ, Յ. Ն. 54 դհ, Թ. Ս. 10 դհ, Միացեալ Հայք 40 դհ, Հ. Ե.

5 դհ, Գ. Ե 5 դհ, Երկաթ 10 դհ, Հաց և Գինի 432 դհ. ՆԱԽԱՐԱՆԳԻՍԻ կոմիտէն ստացած է. Արիէից 1/2 անգ. ոսկի, 1 Ղազի ոսկի և 3 հինգ զրուշնոց:

ՎԱՌՆԱՅԻ կոմիտէն ստացած է Շուվալի մանածիւղէն (մարտ ամսու մուտքը).

Վարազ խմբէն 7 ֆր, Ծագում խմբէն 10 ֆր, Հրացան խմբէն 14 ֆր 90 ս, Մասնաձիւղի անդամներէն 22 ֆր, Գանձանակէն 40 ֆր. 70 ս, Թ Մ-էն նւէր 10 ֆր. 30 ս, Ս Լ-էն 2 ֆր, Ա-էն 1 ֆր.

Հանգանակութենէ—Ոճ 20 լև, Ս. Լ. 5 լև Գ. Բ. 4 լև, Մ. Ղ 5 լև, Մ. Վ. 2 լև, Վ Տ. 1 լև, Խ. Ս. 4 լև, Թ. Տ. Յ. 2 լև, Ն. Բ. 1 լև 50 ս, Կ. Շ. 2 լև, Մտէտ 5 լև, Կ. Հ. 3 լև, Հայկ Արմէն 5 լև, Կայծակ 10 լև, Ճէլլո 20 լև, Յարո Թաթուլ 10 լև, Վահէ-Սիւնի 5 լև, Ուրական Մ. 11 լև.

ՍՕՓԻԱՅԻ կոմիտէն ստացած է 103 ֆր. 70 սանա. ՍԻՊԿԵՆԻ Օժանդակ կոմիտէն ստացած է.

Սթրալճա կայարանի հայ եղբայրներէն 10 լև 30 ս, Սարգիս Վարդանեան 1 լև, Բալուցի հայ եղբայրներէն 5 լև 50 ս, Վարդանեան Սարգիս 1 լև 60 ս:

ԱՂԵՍԱՆԳՐԻԱՅԻ կոմիտէն ստացած է՝

Հայ երիտասարդութեան գանձանակէն 51 դհ, Լս 52 1/2 դհ, Լս 41 դհ, Արդարասէր խմբէն 10 դհ, Ա. Տ. Յար-էն 20 դհ.

ԳԱՐԻՐԵԻ կոմիտէն ստացած է.

Եգիպտացորեն 5 գաղ ոսկի, Պետրոս Թաշճեան 5 անդլ. ոսկի, Գրիգոր Այլանեան 263 զրուշ 10 փր, Արարատ 20 զրուշ, X 20 զրուշ, Սուրէնեանի խ-ի Չակաղկի ձիւղէն 20 զրուշ, Նուարդ, Ապրիլ 15, Կայծակ, Բագարատ, Պերճ խումբ, Կամարական, Արմէն, Արմէն, Նահապետ, Գարեգին Մըհէի Մայրը, Գարեհ, Արամաղ, Յովհաննէս Պեղիբճեան, Սարհատ, Բասկալ, Փայլակ, Մ. Արուս, Տիկին Նեվիկ 10-ական զրուշ, Կայծակ, Գաննիկ, Թոփուզ, Ա. Մ-ի ձեռքով, Պ. Շաւարշ, Ներսէհ, Ն. Յ., Մելիք, Թոմա, Հայկազունի, Պ. Ռ., Պետիկ, Զուրիկ, Զօրեղ, Վարդգէս, Գրգռիչ, Գնթունի, Թորոս-Ռուբէն, Նուարդ, Նիքոլա Թուշուեան, Բարսեղ, Շմաւօն, Կայծակ, Տիգրան, Աւետիս, Խաչիկ Լազար, Հեթում 5-ական զրուշ:

ՔԱՐՅԵՆԻ (Ամերիկա) կոմիտէն ստացած է ի նպաստ

Հ. Ամերիկա խրկած դաշնակցականներու. Պ. Մ. 3 շիլլինկ, Գ. Գ., Յ. Յ., Վ. Թ. 2-ական շիլլ. Ա. Ա., Ե. Գ., Ա. Գ., Ս. Գ., Ղ. Մ., Յ. Բ., Մ., Ս., Ա. Վ., Ն. Մ., Յ. Բ., Ա. Ա., Յ. Կ. 1-ական շիլլ., Խ. Տ., Մ. Յ. 4. Ա, Տ. Շ., Վ. Մ., Ոճ, Մ. Բ. 50-ական սանտիմ:

ՍԻՆՍԻ (Ամերիկա) հանգանակած է ի նպաստ Ն. Ամերիկա խրկած դաշնակցականներու.

Յ. Խ., Ա. Օ., Յ. Ա., Ա. Տ., Կ. Ղ., Բ. Վ., Օ. Ն. 5-ական դօլլար, Յ. Թ. 3 դօլլ. 50 ս, Ա. Շ., Ա. Ո, Յ. Ն., Կ Խ, Մ. ձ. Թ. Բ., Գ Կ, Մ. Մ. 2-ական դօլլ. Ա. Խ, Ա Ն, Գ. Ա, Մ. Ս, Ա Ա, Ս Գ, Պ Մ. Գ, Ե. Օ, Կ. Մ., Յ. Պ., Պ. Մ., Կ. Գ., Վ Տ, Օ Թ, Օ. Ձ, Յ. Կ, Ա. Կ, Ա. Ղ. 1-ական դօլլ, Յ Կ, Ա. Պ., Գ. Պ, Յ Պ, Ա. Խ., Կ. Ն, Տ. 50-ական սանտիմ, Ե. Օ, Յ. Ե., Կ Խ. 25-ական սանտիմ: